

## Cuda w Ewangelii Łukasza. Wprowadzenie do zagadnienia

**Streszczenie:** Artykuł traktuje o kwestiach wstępnych związanych z zagadnieniem cudów w Ewangelii Łukasza. Pierwsza część artykułu dotyczy tematów apologetycznych związanych z cudownymi wydarzeniami: ich historyczności oraz wiarygodności. W tym fragmencie, pokrótce jest przedstawiona historia kontestowania historyczności cudów w egzegezie oraz opinie współczesnych badaczy, którzy prezentują odmienne stanowisko. W dalszej części analiza cudów w Ewangelii Łukasza pokazuje, jak ważnym elementem działalności Jezusa były Jego cuda, mimo że były i raczej wciąż pozostają zaniedbanym zagadnieniem w studiach nad trzecią Ewangelią.

**Słowa kluczowe:** cuda Jezusa, Ewangelia Łukasza, działalność publiczna Jezusa

## Miracles in the Gospel of Luke. Introduction to the Topic

**Summary:** The article deals with preliminary issues related to the topic of miracles in the Gospel of Luke. The first part of the paper deals with apologetic questions related to miraculous events: their historicity and credibility. This part briefly presents the history of contestation of the historicity of miracles in exegesis and the opinions of contemporary researchers who take a different position. The rest of the article contains an analysis of the miracles in Luke and shows how important element of Jesus' ministry was the miraculous activity, even though this topic was and still is neglected in the studies of the Third Gospel.

**Key words:** Miracles of Jesus, The Gospel of Luke, Jesus' Public Ministry

*"Truth is stranger than fiction, but it is because Fiction is obliged to stick to possibilities;  
Truth isn't."*

*"Why shouldn't truth be stranger than fiction? Fiction, after all, has to make sense."*

Mark Twain

## Wprowadzenie

Bardzo intrygujące i rzucające się w oczy zagadnienie, które można by określić wspólnym mianem „cuda w Nowym Testamencie”, nie doczekało jeszcze we współczesnej egzegezie uwagi, na jaką zasługuje. Jednym z powodów jest to, że kwestia historyczności cudów musiała „pasować” do prawideł wyznaczonych przez nauki empiryczne. Niemiecki teolog systematyczny Reinhold Seeberg ponad sto lat temu poczynił trafną i wciąż aktualną obserwację: *“miracle was once the foundation of all apologetics, then it became an apologetic crutch, and today it can be characterized, not infrequently, as a cross for apologetics to bear”* (Seeberg 1908, 562)<sup>1</sup>. W wieku dwudziestym sytuacja nie zmieniła się znacznie. Barry L. Blackburn, naukowiec zajmujący się zagadnieniem cudów w Biblii, podsumowuje zagadnienie w następujący sposób: *“it is all the more surprising that the miracles of Jesus play such a meagre role in the work of major Catholic and Protestant systematic theologians of the past [20<sup>th</sup>] century. Minimal attention to Jesus’ miracles also characterizes the principal systematic presentations of Robert Jenson, Wolfhart Pannenberg, and Hans Urs von Balthasar”*.<sup>2</sup> (Blackburn 2012, 63-64). Należy przypuszczać, że wyżej scharakteryzowany ogólny trend w teologii systematycznej wpłynął także na egzegezę i uczynił zagadnienie cudowności marginalnym. Celem niniejszego artykułu jest wprowadzenie do zagadnienia, określenie ram, dzięki którym możliwa będzie dalsza analiza zagadnienia cudów w Ewangelii Łukasza. Pierwszy, niniejszy artykuł na ten temat, miałby w ten sposób dać podwaliny pod następne.

### 1. Cuda Jezusa w tradycji pierwotnej

W obrębie egzegezy zagadnienie cudowności poddawano analizie głównie pod kątem jej historyczności. Wielu egzegetów krytycznie odnosiło się do tego, czy rzeczywiście cudowne czyny wydarzyły się w taki sposób, w jaki zostały zapisane w Ewangeliach. Na przykład David F. Strauss twierdził, że są one nie do pomyślenia jako historia (Strauss 1892, 415). Wiele cudów Jezusa, a zwłaszcza „cuda natury” (*nature miracles*), były postrzegane jako „teologiczna” inwencja, co wynikało z podobieństwa do analogicznych wydarzeń ze Starego Testamentu oraz do grecko-rzymskiej oraz żydowskiej literatury. Inni dostrzegali w nich elementy „folklorystyczne” (Harrison 2013, 92).

<sup>1</sup> „Cud był kiedyś podstawą wszelkiej apologetyki, potem stał się apologetyczną podporą, a dziś nierzadko można go scharakteryzować jako krzyż do dźwigania przez apologetykę. [tłum. – WW]”

<sup>2</sup> „Tym bardziej zaskakujące jest to, że cuda Jezusa odgrywają tak skromną rolę w pracach głównych katolickich i protestanckich teologów systematycznych minionego [XX] wieku. Minimalna uwaga poświęcona cudom Jezusa charakteryzuje również główne systematyczne prezentacje Roberta Jensona, Wolfharta Pannenberg’a i Hansa Ursa von Balthasara. [tłum. – WW]”

Jednakże ta sceptyczna percepcja Jezusowych cudów nie była jedynym ani ostatnim słowem na temat tego ważnego elementu Jego misji. Cześć badaczy odnosiła się do podważania historyczności cudów polemicznie, obnażając zbyt powierzchowne podejście do zagadnienia. W tym kontekście warta jest przytoczenia obserwacja Hendrika van der Loosa: *“It is without doubt a fascinating business to investigate how human ingenuity reaches new heights in its efforts to eliminate the supernatural from the story of the feeding”*<sup>3</sup> (van der Loos 1965, 630). Darrell L. Bock czyni podobną obserwację: *“the story [id est miracle story] may reveal more about the interpreter’s view of how God works than the interpreter reveals about what really happened”*<sup>4</sup> (Bock 2009, 85).

Współcześnie coraz większe grono uczonych wykazuje powierzchowność poprzednich analiz. Niektórzy, jak Eric Eve, uważają nawet, że cuda należą do przedewangelicznej tradycji, zwłaszcza w przypadku zastosowania kryterium wielokrotnego występowania (*multiple attestation*): *“The fact that something turns up in a number of sources shows only that it must be older than the sources in which it turns up, not that it goes back to the historical Jesus, and the frequency with which something is narrated may be as much an index of its popularity as its truth”*.<sup>5</sup> (Eve 2009, 85). Istotnie, mnogość cudów występujących w wielu źródłach jest mocnym argumentem na rzecz ich historyczności, ponieważ trudno sobie wyobrazić, by tak duża cześć ewangelicznego przekazu została „wymyślona” i mogła być swobodnie przekazywana bez sprzeciwu co do jej wiarygodności. Inni naukowcy zauważają, że tradycja biblijna traktująca o cudach różni się od tła grecko-rzymskiego oraz żydowskiego, co jest kolejnym argumentem za jej wiarygodnością (Harrison 2013, 90). Ponadto istnieją także cuda, które nie występują w ewangelii Marka, a są obecne w innych Ewangeliach i innych źródłach. Dotyczy to również najbardziej „kontrowersyjnych” cudów natury. Ten fakt pokazuje, że nie tylko Marek, ale także inni ewangeliciści mieli dostęp do pierwotnych opowiadań o cudach Jezusa.

Wydaje się, że to Paul J. Achtemeier najdobitniej wyraził następujący argument na rzecz wiarygodności opowiadań o cudach: *“Remarkably, while miracles reported of Jesus’ followers proliferated, miracles told of Jesus did not. If miracles of Jesus did not proliferate in the post-canonical tradition, and if the later canonical Gospels have proportionately less space devoted to such miracle stories than do the earlier ones, one must reckon an early entry*

<sup>3</sup> „Bez wątpliwości fascynującym zajęciem jest badanie, w jaki sposób ludzka pomysłowość osiąga nowe wyżyny w wysiłkach zmierzających do wyeliminowania zjawisk nadprzyrodzonych ze sceny rozmnożenia chlebow.” [tłum. – WW]”

<sup>4</sup> „Opowiadanie [id est opowiadanie o cudzie] może ujawnić więcej na temat poglądu tłumacza na to, jak Bóg działał, niż tłumacz ujawnia, co naprawdę się wydarzyło. [tłum. – WW]”

<sup>5</sup> „Fakt, że coś pojawia się w wielu źródłach, świadczy tylko o tym, że to musi być starsze niż źródła, w których się pojawia, a nie że sięga wstecz do historycznego Jezusa, a częstotliwość, z jaką coś jest opowiadane, może być w równym stopniu wskaźnik jego popularności jako jego prawdziwość. [tłum. – WW]”

*into the tradition*".<sup>6</sup> (Achtmeier 2008, xiii). Najwięcej cudów Jezusa zostało utrwalonych w najwcześniejszych opisach Jego życia – w Ewangeliach kanonicznych. W późniejszych dziełach nie występuje wzmożona inwencja cudownych wydarzeń i w ogóle te opowiadania nie posiadają takowej tendencji, by dodawać „cudowności” biografii Jezusa. Achtmeier stwierdza, że późniejsza apokryficzna tradycja od drugiego wieku nie dodaje żadnych nowych cudów, a wręcz przeciwnie, opowiadania o cudach zostają rzadziej umieszczane w narracji: „*It is likely that the reputation of Jesus as miracle-worker, evident in the gospels, is rooted in the acts of Jesus himself*”<sup>7</sup> (Achtmeier 2008, 215). W tej perspektywie należy uznać za wysoce prawdopodobne, że opowiadania o cudach należą do najwcześniejszej warstwy tradycji o Jezusie i są zakorzenione w życiu historycznego Jezusa (Achtmeier 2008, 217). Nie powinno być wątpliwości, że Jezus uważał siebie za cudotwórcę (Łuke 4,19; 7,19 oraz 11,20), ponadto bezpośrednim rezultatem czynionych przez Niego cudów był konflikt z władzami, który zakończył się śmiercią na krzyżu, co jest dziś często podkreślane w opracowaniach.<sup>8</sup> Cuda Jezusa nie tylko nie są negowane w późniejszej tradycji, ale są powszechnie przyjmowane, tworząc wizerunek Chrystusa głównie jako cudotwórcy: “*in some traditions Jesus was remembered as primarily a miracle worker. Also, the memory of Jesus as a miracle worker underlies almost all attacks on Jesus in the rabbinic traditions*”.<sup>9</sup> (Twelftree, 2011b, 2500-2501)<sup>10</sup>. W tradycji rabinicznej nie cuda, ale źródło siły, dzięki której Jezusa je czynił, jest kontestowane. Jezus przedstawiany jest w Talmudzie oraz w ewangeliach (Łk 11,17) jako działający mocą Belzebuba.

## 2. Cuda w Ewangelii Łukasza

W tradycji synoptycznej opowiadania o cudach zajmują prominentne miejsce: 17 uzdrowień, 6 egzorcyzmów i 8 cudów natury. Ewangelia Marka posiada proporcjonalnie największy odsetek opowiadań o cudach - 25 procent, Ewangelia Łukasza, jak i Mateusza -

<sup>6</sup> „Co ciekawe, podczas gdy cuda odnoszące się do uczniów Jezusa, mnożyły się, cuda o Jezusie nie. Jeśli cuda Jezusa nie rozmnażały się w tradycji postkanonicznej i jeśli późniejsze Ewangelie kanoniczne poświęcają takim opowieściom o cudach proporcjonalnie mniej miejsca niż wcześniejsze, to należy liczyć się z wczesnym wejściem do tradycji. [tłum. – WW]”

<sup>7</sup> „Prawdopodobne jest, że reputacja Jezusa jako cudotwórcy, widoczna w Ewangeliach, jest zakorzeniona w czynach samego Jezusa. [tłum. – WW]”

<sup>8</sup> Twelftree, 2011b, 2523; Evans, 1995, 222: “Smith and Sanders believe, and I think rightly, that it was Jesus’ miracles that attracted the crowds (and not his teaching, at least not initially). As Sanders puts it: “But if it is true that large crowds surrounded him in Galilee, it was probably more because of his ability to heal and exorcize than anything else.” („Smith i Sanders wierzą, i myślę słusznie, że to cuda Jezusa przyciągały tłumy – a nie jego nauczanie, przynajmniej nie na początku. Jak to ujął Sanders: ‘Ale jeśli to prawda, że w Galilei otaczały go wielkie tłumy, to prawdopodobnie bardziej wynikało to z jego zdolności uzdrawiania i egzorcyzmowania niż z czegokolwiek innego.’ [tłum. – WW]”

<sup>9</sup> „W niektórych tradycjach Jezus był pamiętany przede wszystkim jako cudotwórca. Także pamięć o Jezusie jako cudotwórcy leży u podstaw niemal wszystkich ataków na Jezusa w tradycjach rabinicznych. [tłum. – WW]”

<sup>10</sup> Podobnie ujmuje to również: Harvey 1982, 98.

ok. 11 procent. Cuda mają swoje źródło nie tylko w pierwszej Ewangelii Markowej, ale także w Q oraz w *Sondergut* Łukasowym i Mateuszowym.<sup>11</sup>

Łukasz opuścił 6 opowiadań o cudach, które występują w Ewangelii Marka, licząc również perykopę o przekłęciu drzewa figowego (Mk 6,45-52; 7,24-30; 7,31-37; 8,1-10; 8,22-26; 11,12-14.20) oraz dodał 6 opowiadań ze swego źródła (5,1-11; 7,1-10; 7,11-17; 13,10-17; 14,1-6; 17,11-19). Łukasowe „*great omission*” (czyli niezamieszczenie w swej narracji żadnej perykopy z Mk 6,45-8,26) poskutkowało opuszczeniem pięciu z sześciu cudów. Łukasz jest jednak wierny swojemu źródłu: kolejność cudów nie jest zmodyfikowana.<sup>12</sup> Jeden z dodanych cudów występuje także u Mateusza – Łk 7,1-10. Łącznie w Ewangelii Łukasza występuje 18 opowiadań o cudach: 10 uzdrowień, 3 egzorcyzmy, 2 wskrzeszenia oraz 3 cuda natury. Występowanie cudów jest znaczącym elementem podczas publicznej działalności Jezusa aż do momentu wejścia do Jerozolimy. Ten temat jest „wprowadzony” do narracji przez samego Jezusa (patrz „programowa” scena w Nazarecie 4,16-30) i występuje 14 razy w sekcji zwanej „działalność w Galilei” (4,16-9,50), nie licząc perykop, które nawiązują do tematu cudów (np. 7,17 albo 8,1-2). Podczas tzw. „drogi do Jerozolimy” (9,51-19,28) opowiadania o cudach występują 4 razy, a tylko ostatnie z nich nie pochodzi ze specjalnego źródła Łukasowego. W tej sekcji występuje także krótki opis egzorcyzmu w 11,14, który pochodzi z *Sondergut*. W całej narracji Łukasowej zamieszczone są 3 podsumowania z cudami (4,40-41; 6,17-19; 8,1-2) oraz perykopy nawiązujące do tematyki cudów (4,16-30; 7,18-23; 9,1-6.10-11.49-50; 10,1-2.13-16.17-20; 11,14-26.29-32; 13,31-33; 24,19).

Dla zobrazowania zagadnienia nadprzyrodzoności w Ewangelii Łukasza, wprowadzić należy cztery kategorie, w których ta tematyka występuje: a) cuda, które pojawiają się w opowiadaniach o cudach; b) cuda, które pojawiają się w innych perykopach niż opowiadania o cudach; c) cuda, które występują w *internal* lub *external analepsis/prolepsis*<sup>13</sup>; d) cuda, które nie występują w narracji, ale są przedmiotem woli, rozkazu, pogłosek, chcenia itp.

- a) 4,33-37 - egzorcyzm
- 4,38-39 - uzdrowienie
- 5,1-11 - cudowny połów ryb
- 5,12-16 - uzdrowienie
- 5,17-26 - uzdrowienie
- 6,6-11 - uzdrowienie
- 7,1-10 - uzdrowienie
- 7,11-17 - wskrzeszenie
- 8,22-25 - uciszenie burzy
- 8,26-38 - egzorcyzm

<sup>11</sup> Także Ewangelia Jana posiada cuda, które nie występują nigdzie indziej.

<sup>12</sup> Zobacz dokładną analizę w Zimmermann 2013, 514.

<sup>13</sup> *Analepsis* oznacza: „*the telling of events after the moment in which, chronologically, they took place*”. *Prolepsis* oznacza opowiedzenie wydarzeń przed momentem, w którym się wydarzyły. Oba fenomeny mogą być *external* lub *internal*, co oznacza „*evocation [analepsis or prolepsis] of an event, may be internal (within the main narrative), external (pre-narrative) [or post-narrative]*”; D. Herman i M. Jahn i M.-L. Ryan 2005, 591.

- 8,40-56 - uzdrowienie
- 8,43-48 - wskrzeszenie
- 9,12-17 - rozmnożenie chleba
- 9,37-43 - egzorcyzm
- 13,10-17 - uzdrowienie
- 14,1-6 - uzdrowienie
- 17,11-19 - uzdrowienie
- 18,35-43 - uzdrowienie
  
- b) 1,5-20 - angelofania
- 1,24 - cudowne poczęcie
- 1,26-37 - angelofania
- 1,64 - mowa Zachariasza
- 2,9.13 - angelofania
- 3,22 - głos z nieba
- 4,40-41 - podsumowanie uzdrowień, egzorcyzmów
- 6,18 - opis egzorcyzmu
- 6,19 - opis uzdrowienia
- 7,21-22 - opis uzdrowienia, egzorcyzmu oraz komentarz Jezusa
- 9,6 - opis uzdrowienia dokonanego przez uczniów
- 9,11 - opis uzdrowienia dokonanego przez Jezusa
- 9,28-36 - transfiguracja
- 11,14 - opis egzorcyzmu i dyskusja na jego temat
- 22,43 - angelofania
- 22,51 - uzdrowienie
- 24,1-11 - angelofania
- 24,13-31 - Chrystofania
- 24,36-53 - Chrystofania
- 24,51 - Wniebowstąpienie
  
- c) 1,13 - cudowne poczęcie Jana, PE<sup>14</sup>
- 1,35 - cudowne poczęcie zapowiedziane Marii, PI
- 1,36 - cudowne poczęcie Jana, AE
- 1,43 - cudowne narodziny Mesjasza, AE
- 2,11 - narodziny Mesjasza, AI
- 2,17 - objawienie, kim jest Mesjasz, AI
- 4,23 - cuda w Kafarnaum, PI
- 4,26 - cuda Eliasza, AE
- 4,27 - cuda Elizeusza, AE

---

<sup>14</sup> objaśnienie akronimów użytych poniżej: A- analepsis, P- prolepsis, E- external, I- internal.

- 8,2 - podsumowanie egzorcyzmów i uzdrowień, AE
  - 9,10 - apostołowie opowiadają o uzdrowieniach własnych, AE
  - 9,49 - apostołowie opowiadają o egzorcyzmach cudzych, AE
  - 10,13 - cuda w Tyrze i Sydonie, AE
  - 10,17 - apostołowie opowiadają o egzorcyzmach oraz komentarz Jezusa, AE
  - 11,30-32 - Jezus mówi o znaku Jonasza, AE
  - 13,32 - Jezus mówi, że czyni uzdrowienia i egzorcyzmy, AI
  - 19,37 - uczniowie uwielbiają Jezusa za wszystkie znaki i cuda, AI
  - 24,6.9 - aniołowie i kobiety informują o zmartwychwstaniu, AI, AE
  - 24,23 - wspomnienie o angelofanii oraz zmartwychwstaniu, AI
  - 24,34-35 - wspomnienie o Chrystofanii i Zmartwychwstaniu, AI, AE
- d)
- 4,3 - kamienie mają zamienić się w chleb
  - 4,10 - cudowna opieka aniołów
  - 5,15 - ludzie szukają uzdrowień
  - 6,18 - ludzie szukają uzdrowień
  - 9,1-2 - władza dana uczniom and duchami i zdolność uzdrowień  
nakreślony cel działalności uczniów- uzdrawianie (opisane w 9,6)
  - 9,7-8 - pogłoski, że Jan, Eliasz albo inny prorok powstał z martwych
  - 10,9 - nakaz uzdrawiania
  - 11,29 - ludzie oczekują znaku
  - 23,8 - Herod oczekuje znaku.

Marek i Mateusz są postrzegani jako autorzy, którzy poprzez opowiadania o cudach podkreślają autorytet Jezusa, a także aspekt, że są one inauguracją Królestwo Bożego na ziemi. Łukasze cuda odróżniają się tym, że widać w nich aspekt zbawczy cudów dzięki podkreśleniu ich związku ze Starym Testamentem (4,16-30; 7,19), a także tym, że regularnie występuje w nich motyw oddawania chwały Bogu przez świadków cudownych wydarzeń (5,26; 7,16; 13,14.17; 17,15; 18,43). Tylko ta Ewangelia umieszcza opis pierwszego powołania uczniów w kontekście cudu natury, jakim jest nadzwyczajny połów ryb.

Cuda w Ewangelii Łukasza najczęściej powodują pozytywne reakcje świadków, takie jak: podziw (4,36-37; 8,25; 9,43; 11,14), strach (5,26; 7,16; 8,35.37; 24,5) albo chwała; ponadto, pozytywna wieść o cudach jest odnotowywana przez Ewangelistę w pierwszej części Ewangelii (4,37; 5,39; 7,17). Rzadziej cuda skutkują negatywną reakcją (6,11; 8,37; 13,16). Inną podkreślaną w egzegezie cechą Łukaszkowych opisów cudów jest precyzja i „intensyfikacja” przedstawiania choroby.<sup>15</sup> Przede wszystkim jednak, opowiadania o cudach pełnią strukturalną rolę w Ewangelii Łukasza nie tylko przez ich liczbę, ale głównie dzięki ich powiązaniu z ważną charakterystyką Jezusa przedstawioną przez Niego samego w przemowie w Nazarecie.

<sup>15</sup> Szczegółowa analiza w: Zimmermann 2013, 514-515.

### 3. Egzegeza wobec kwestii cudów w Ewangelii Łukasza

*“The problem of the way Luke viewed and used the miracles of Jesus is a subject that has remained remarkably innocent of systematic treatment in recent biblical scholarship.”*<sup>16</sup> Od roku 1975, kiedy to Paul J. Achtemeier (Achtemeier 1975, 547). zamieścił powyższą uwagę na początku swojego eseju, sytuacja w biblijnej egzegezie zmieniała się raczej nieznacznie. F. Bovon (Bovon 2005, 474). uznał monografię U. Bussego<sup>17</sup> z roku 1979 jako pierwszą podejmującą zagadnienie, nie licząc nieopublikowanej rozprawy M.H. Millera.<sup>18</sup> Te dwa dzieła są do tej pory jedynymi dysertacjami poświęconymi w całości kwestii cudów w trzeciej Ewangelii.<sup>19</sup> Wspomniane dzieło Bovona również nie ma nawet jednego paragrafu poświęconemu cudom. Joachim Gnilka potwierdza ten pogląd.<sup>20</sup> W swojej analizie, również J.B. Green stwierdza: *“the place of Jesus’ miracles in Lucan thought remains an interesting lacuna in redactional-critical and literary-theological study of Luke-Acts”*.<sup>21</sup> (Green 1989, 643). W niedawno wydanej monografii na temat reakcji na cuda („responses”) u Łukasza, autor stwierdza, że nie ma żadnej monografii na ten temat w egzegezie. (Kiffiak 2017, 4). W 2014 roku, egzegeta zajmujący się zagadnieniem cudów, G.H. Twelftree, zauważa, że można znaleźć prace na temat cudów, które traktują razem trzecią Ewangelię oraz Dzieje, natomiast, *“yet, for each of these writings, the function of the miracle stories remains less explored than could be expected, generally limited to essays and chapters in larger projects”*.<sup>22</sup> (Twelftree 2014, 335)<sup>23</sup>. Jedynie tradycja Markowa otrzymała pewną uwagę biblistów. M. Myllykoski podjął refleksję na temat tego braku, rozważając zagadnienie tego, co ponadnaturalne w Dziejach. Możliwe wyjaśnienie jest następujące: *“miracle stories gnawed at the historical reliability of Acts”* (and Luke).” (Myllykoski 2006, 147). Autor trzeciej Ewangelii jest powszechnie uznawany jako historyk w starożytnym sensie tego słowa i wciąż pokutuje przeświadczenie, że to, co ponadnaturalne narusza wiarygodność przekazu historycznego.

<sup>16</sup> „Problem sposobu, w jaki Łukasz postrzegał i wykorzystywał cuda Jezusa, jest tematem, który w ostatnich badaniach biblijnych pozostał wyjątkowo nieporuszony w systematycznym traktowaniu. [tłum. – WW]”

<sup>17</sup> U. Busse, 1979 *Die Wunder des Propheten Jesus. Die Rezeption, Komposition und Interpretation der Wundertradition im Evangelium des Lukas*. Stuttgart.

<sup>18</sup> M.H. Miller, 1971. *The Character of Miracles in Luke-Acts*. Th.D. diss., Berkeley.

<sup>19</sup> Nie zaliczam do tej kategorii następującej publikacji: J.J. Harrelson, 2002. *The Miracle Narratives in Luke: Allusions to Classical Mythology?* Denver. Ta dysertacja więcej miejsca poświęca koncepcji mitu niż cudom Jezusa. Poza tym, tylko niektóre z nich zostały wybrane do analizy, co czyni zakres pracy ograniczonym.

<sup>20</sup> „In numerous books on Jesus this element is omitted”- Gnilka, 1997, 112. Nie ma osobnych esejów z opracowaniem zagadnienia cudów w: Dunn i McKnight (red.) 2005. Mało miejsca jest poświęcone opisywanej kwestii w: Chilton 2002; Dunn 2003; Hengel i Schwemer 2007; Allison 2010.

<sup>21</sup> „Miejsce cudów Jezusa w myśli Łukasza pozostaje interesującą luką w redakcyjno-krytycznym i literacko-teologicznym studium Dziejów i Ewangelii Łukasza. [tłum. – WW]”

<sup>22</sup> „Jednak dla każdego z tych pism funkcja opowieści o cudach pozostaje mniej zbadana, niż można by się spodziewać, generalnie ogranicza się do esejów i rozdziałów w większych projektach. [tłum. – WW]”

<sup>23</sup> Przykłady takich dzieł: Achtemeier 2008; Dawson, 2008; Pilch, 2000; Twelftree 2011a.



A.J. Kelley wymienia wiele historycznych prac, które podważają kwestię „cudowności” w życiu Jezusa, jak na przykład książki N.T. Wrighta i D.C. Allisona.<sup>24</sup> Nawet w prominentnych biografiach, w których podejmuje się próbę uchwycenia najważniejszych elementów Łukasowego dzieła, cuda Jezusa nie są poddane szczegółowej analizie u tak ważnych autorów, jak: Bovon, Tannehill czy Talbert. (Tannehill 1986, 75-99; Talbert, 1982, 58-60, 241-246; Bovon 2005). Zjawisko nadprzyrodzoneści w Ewangelii Łukasza nie jest opracowane jako całość i nie zostało osadzone w teologicznej myśli, którą wyraził autor trzeciej Ewangelii. Zamiast tego wiele egzegetycznego atramentu zostało wylane, by rozważyć historyczność cudów (u Łukasza oraz w całym NT) i tematy z nią związane, które charakteryzują takie metody jak: historia form, krytyka źródeł, a także *Religionsgeschichte*. Pięćset stron dedykowanych cudom znanego dzieła C. Keenera zostało opatrzonych podtytułem: *Miracles. The credibility of the New Testament Accounts*. (Keener 2011). Podważanie wiarygodności podań o cudach oraz ich apologetyczna obrona mają długą historię, tak długą jak sama teologia. Jak to stwierdza R.E. Brown, już *Apology to Hadrian Quadratus* umieszczała tematykę cudów w apologetycznym dyskursie. (Brown 1962, 184). Jednakże biorąc pod uwagę rozróżnienie (obecne już w dziełach posługujących się krytyką form) między cudem a narracją o cudzie, jest zaskakujące, jak mało uwagi poświęcono literackiemu i narracyjnemu aspektowi tekstu. Parafrazując aforyzm Marka Twaina, stwierdzić należy: *“the use of this literary genre, after all, has to make sense”*.

Prymat pytania o historyczność może wyjaśnić, dlaczego nie ma zbyt wielu monografi na temat cudów u Łukasza. Wszystkie metody, które chcą uchwycić bardziej lub mniej bezpośrednio „historycznego Jezusa”, są zainteresowane ustaleniem przedewangelicznego przekazu o cudach. Najważniejszą w tym względzie była analiza ewangelii Marka, której pierwszeństwo praktycznie nie jest kwestionowane; Ewangelia Łukasza nie musiała być badana w ten sposób. Niemniej jednak kwestia historyczności zepchnęła na margines zainteresowań biblistów kwestię cudów:

*„Nevertheless, although it is generally, and perhaps increasingly, agreed that Jesus was considered a healer and exorcist (e.g. Allison 2009), it may be reasonable for an observer of New Testament scholarship to be surprised how little space critical ‘lives’ of the historical Jesus give to his reported involvement in miracles and the miraculous. Perhaps still under the spell of the view that the kerygma was the essence of the Gospel, recent ‘lives’ of Jesus continue to spend little time discussing miracles in the ministry of Jesus.”*<sup>25</sup> (Twelftree 2014, 329).

<sup>24</sup> Kelley 2014, 87 - autor odnosi się do: Wrigh, 1996, oraz do trzech dzieł następującego autora: Allison 1998; 2009; 2010.

<sup>25</sup> „Niemniej jednak, chociaż ogólnie i być może coraz częściej panuje zgoda, że Jezus był uważany za uzdrowiciela i egzorcystę (np. Allison 2009), może być uzasadnionym, że obserwator badań Nowego Testamentu był zaskoczony, jak mało miejsca krytyczne „życia” historycznego Jezusa poświęcają jego zaangażowaniu w cuda. Być może wciąż pod przekleństwem poglądu, że kerygmat był istotą Ewangelii, ostatnie „życiorysy” Jezusa wciąż niewiele czasu poświęcają omawianiu cudów w posłudze Jezusa. [tłum. – WW]”

Wydaje się to słuszną obserwacją, skoro kerygmat<sup>26</sup> zyskał pierwszeństwo, inne wymiary narracji zostały zaniedbane lub podporządkowane tej pierwszej.<sup>27</sup> Werner Kahl, inny badacz zagadnienia nadprzyrodzoności w NT, stwierdził, że debata w XX wieku została zdominowana przez naukowców, którzy nie wierzyli w cuda. (Kahl 2015, 14). Znany cytat z książki Rudolfa Bultmanna o symptomatycznym tytule *Kerygma and Myth* dobrze obrazuje przesłanki działania autora: *“It is impossible to use the electric light and the wireless and to avail ourselves of modern medical and surgical discoveries, and at the same time to believe in the New Testament world of spirits and miracles”*.<sup>28</sup> (Bultmann 1961, 5). Ta niewiara może być kolejną przyczyną zaniedbania kwestii nadprzyrodzoności w trzeciej Ewangelii.

## Zakończenie

Zważywszy na prominentną obecność cudów, należy podkreślić rangę i miejsce, jakie zajmują cudowne wydarzenia w Ewangelii Łukasza, zgodnie ze spostrzeżeniem G.H. Twelftree: *“Was the miraculous of minor importance in how he was understood, or was it more significant, perhaps to the point of being a (or the) key to how he was understood?”*<sup>29</sup> Szczególnie, że w starożytnych biografiach (a Łukasz jest postrzegany coraz częściej jako historyk i biograf<sup>30</sup>), ważnym było, by opowiedzieć dokładnie o tych czynach, które były przydatne do charakteryzacji protagonisty. W roku 2008 P.J. Achtemeier opublikował zbiór esejów dotyczących kwestii tradycji o cudach i tego, jak mogły być one rozumiane we wczesnym Kościele i przez pierwszych czytelników Ewangelii. We wstępie do swego dzieła autor zamieszcza ogólną charakterystykę zjawiska: *“The Jesus of the earliest tradition was clearly much more than simply inspired storyteller and inspiring teacher. What he did may have been as important to the early tradition as what he said for understanding the theological meaning of his career”*<sup>31</sup> (Achtemeier 2008, xiii). Zatem, aby zrozumieć w pełni misję Jezusa, wydaje się być koniecznym nie tylko wzięcie pod uwagę Jego nauczania, prozaicznych aktywności i pasji, ale także uwzględnienie Jego cudownych i niezwykłych czynów.

<sup>26</sup> “There can be no doubt: it is only because there was a Kerygma proclaiming that a man who lives “in the flesh” is the “Lord” - only for this reason is it possible to understand the origin of our Gospels, including any forms of (sc. Christian) literature that preceded them.” (Bornkamm 1958, 750).

<sup>27</sup> von Harnack 1900; Bultmann 1958, 124; Brown 1988, xxii; Robinson 1959, 59; Headlam 1923.

<sup>28</sup> „Nie można korzystać ze światła elektrycznego i bezprzewodowego, korzystać ze współczesnych odkryć medycznych i chirurgicznych, a jednocześnie wierzyć w nowotestamentowy świat duchów i cudów. [tłum. – WW]”

<sup>29</sup> „Czy cud miał mniejsze znaczenie dla tego, jak go [Jezusa] rozumiano, czy też był bardziej znaczący, być może do tego stopnia, że był (lub) kluczem do tego, jak go rozumiano? [tłum. – WW]” Twelftree 2010, 329.

<sup>30</sup> ALETTI, 2017, 10, stwierdza, że najdłuższa, trzecia część starożytnych biografii *praxeis* zawierała “words and deeds wanted by the protagonist; deeds sustained by him”.

<sup>31</sup> „Jezus z najwcześniejszej tradycji był wyraźnie kimś więcej niż tylko natchnionym gawędziarzem i inspirującym nauczycielem. To, co zrobił, mogło być równie ważne dla wczesnej tradycji, jak to, co powiedział, dla zrozumienia teologicznego znaczenia jego kariery. [tłum. – WW]”

## Bibliografia

- Achtemeier, P.J. 2008. *Jesus and the Miracle Tradition*. Eugene, OR: Cascade Books.
- Achtemeier, P.J. 1975. The Lucan Perspective on the Miracles of Jesus: A Preliminary Sketch. *Journal of Biblical Literature*, 94, 547-562.
- Aletti, J.-N. 2017, *The Birth of the Gospels as Biographies*. Roma: G&B Press.
- Allison, D.C. 2010, *Constructing Jesus: Memory, Imagination, and History*. Grand Rapids: Baker.
- Allison, D.C. 1998. *Jesus of Nazareth: Millenarian Prophet*. Minneapolis: Fortress Press.
- Allison, D.C. 2009. *The Historical Christ and the Theological Jesus*. Grand Rapids: Baker.
- Blackburn, B.L. 2012, The Miracles of Jesus Viewed from Above. *Sixteenth Century Journal*, 15 (Spring), 63-74.
- Bock, D.L. 1994, *Luke Volume 1: 1:1-9:50*. BECNT; Grand Rapids: Baker.
- Bornkamm, G. 1958, Evangelien, formgeschichtlich. W: H. von Campenhausen, K. Galling, (red.) *Religion in Geschichte und Gegenwart. Handwörterbuch für Theologie und Religionswissenschaft*. Tübingen: Mohr-Siebeck, 52-57.
- Bovon, F. 2005, *Luke the Theologian. Fifty-five Years of Research (1950–2005)*. Waco: Baylor University Press.
- Brown, C. 1998, *Jesus in European Protestant Thought, 1778-1860*. Grand Rapids: Baker.
- Brown, R.E. 1962, The Gospel Miracles. W: J.L. McKenzie (red.). *The Bible in Current Catholic Thought*. New York.
- Bultmann, R. 1958, *Jesus and the Word*. London.
- Bultmann, R. 1979, The New Testament and mythology. W: R. Bultmann. *Kerygma and Myth*. New York.
- Busse, U. 1979, *Die Wunder des Propheten Jesus. Die Rezeption, Komposition und Interpretation der Wundertradition im Evangelium des Lukas*. (Forschung zur Bibel 24). Stuttgart: Verlag Katholisches Bibelwerk.
- Chilton, B.D. 2002, *Rabbi Jesus: An Intimate Biography*. New York.
- Dawson, A. 2008, *Healing, Weakness and Power: Perspectives on Healing in the Writings of Mark, Luke and Paul*. Paternoster.
- Dunn, J.D.G. 2003, *Jesus Remembered*. Grand Rapids: Baker.
- Dunn, J.D.G., McKnight, S. (red.) 2005, *The Historical Jesus in Recent Research*. Winona Lake.
- Evans, C. 1995. *Jesus and His Contemporaries*. Brill: Leiden.
- Eve, E. 2009. *The Healer from Nazareth. Jesus' Miracles in Historical Context*. London.
- Gnilka, J. 1997, *Jesus of Nazareth*. Peabody.
- Green, J.B. 1989, Jesus and a Daughter of Abraham (Luke 13:10-17): Test Case for a Lucan Perspective on Jesus' Miracles. W: Catholic Biblical Quarterly 51, 643-654.
- Harrelson, J.J. 2002, *The Miracle Narratives in Luke: Allusions to Classical Mythology?* Th.D., Denver Seminary.
- Harrison, J. 2013. Modern Scholarship and the 'Nature' Miracles: A Defence of Their Historicity and Affirmation of Jesus' Deity. *Reformed Theological Review*, 72/2. 86-102.
- Harvey, A.E. 1982. *Jesus and the Constraints of History*. London: Duckworth.
- Headlam, A.C. 1923, *The Life and Teaching of Jesus the Christ*. London.

- Hengel, M., Schwemer, A.M. 2007, *Jesus und das Judentum*. Tübingen: Mohr-Siebeck.
- Herman, D., Jahn, M., Ryan, M.-L. (red.) 2005. *Routledge Encyclopedia of Narrative Theory*. New York: Routledge.
- Kahl, W. 2015. Resetting the academic discourse on New Testament miracle traditions. *Reflexus* IX 13 (2015/1) 13-46.
- Kelley A.J. 2014, Miracles, Jesus, and Identity: A History of Research regarding Jesus and Miracles with Special Attention to the Gospel of Mark, *Catholic Biblical Review* 13.1, 82-106.
- Keener, C. 2011, *Miracles. The credibility of the New Testament Accounts*. Grand Rapids: Baker.
- Kiffiak, J. 2017, *Responses in the Miracle Stories of the Gospels*. Tübingen: Mohr Siebeck.
- Miller, M.H. 1971. *The Character of Miracles in Luke-Acts*. Th.D. diss., Berkeley, Union Theological Seminary.
- Myllykoski, M. 2006, Being There: The Function of the Supernatural in Acts 1-12. W: B.J. Lietaert Peerbolte, M. Labahn (red.) *Wonders Never Cease: The Purpose of Narrating Miracle Stories in the New Testament and Its Religious Environment*. London: T&T Clark, 146-179.
- Pilch, J.J. 2000, *Healing in the New Testament: Insights from Medical and Mediterranean Anthropology*. Minneapolis: Fortress Press.
- Robinson, J.M. 1959, *A New Quest of the Historical Jesus*. London.
- Seeberg, R. 1908. Wunder. W: A. Hauck (red.), *Realenzyklopädie für Protestantische Theologie und Kirche*. Leipzig: Hinrichs, 558-567.
- Strauss, D.F. 1892. *The Life of Jesus*. New York: Macmillan.
- Talbert, C.H. 1982, *Reading Luke: A Literary and Theological Commentary on the Third Gospel*. New York.
- Tannehill, R.C. 1986, *The Narrative Unity of Luke-Acts: A Literary Interpretation. Vol. I: The Gospel according to Luke*. Foundations and Facets; Philadelphia.
- Twelftree, G.H. (red.) 2011a, *The Cambridge Companion to Miracles*. Cambridge.
- Twelftree, G.H. 2011b. The Message of Jesus I: Miracles, Continuing Controversies. W: T. Holmén, S.E. Porter (red.), *Handbook for the Study of the Historical Jesus. Vol. 3 The Historical Jesus*. Leiden: Brill, 2500-2531.
- Twelftree, G. H. 2014, The Miraculous in the New Testament: Current Research and Issues. *Catholic Biblical Review*, 12/3.
- Wright, N.T. 1996, *Jesus and the Victory of God*. Minneapolis: Fortress Press.
- van der Loos, H. 1965. *The Miracles of Jesus*. Leiden: Brill.
- von Harnack, A. 1900, *What Is Christianity?* London.
- Zimmermann, R. (red.), 2013. *Kompendium der frühchristlichen Wundererzählungen. Band 1: Die Wunder Jesu*. Gütersloh: Verlagshaus.